

Andris Pētersons

LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU ATVĒRTĪBA STARP KULTŪRU KOMUNIKĀCIJAI

Sabiedrības attiecības

Tu

SABIEDRISKO ATTIECĪBU BIBLIOTĒKA

Andris Pētersons

Latvijas iedzīvotāju atvērtība starpkultūru komunikācijai

Monogrāfija

Rīga 2017

UDK [316.654:316.7](474.3)

Pe 776

Andris Pētersons, Dr.sc.soc., Biznesa augstskolas *Turība* profesors
LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU ATVĒRTĪBA STARPKULTŪRU KOMUNIKĀCIJAI
Monogrāfija

Sērija "Sabiedrisko attiecību bibliotēka" Nr. 8

Recenzenti

Deniss Hanovs, Dr.art., Rīgas Stradiņa universitātes Komunikācijas
zinātņu profesors

Renāte Matkevičiene (*Renata Matkeviciene*), Ph.D., Viļņas Universitātes
Komunikācijas fakultātes asoc. profesore

Konsultants

Guntis Zemītis, Dr.hist., Latvijas Universitātes Vēstures institūta direktors

Monogrāfiju izdošanai rekomendējis Biznesa augstskolas *Turība* Biznesa
tehnoloģiju institūts, Zinātniskās padomes sēdes protokols Nr. 10 (7.06.2017.).

ISBN 978-9934-543-12-8

© SIA "Biznesa augstskola *Turība*", 2017, 122 lpp.

© Pētersons Andris, 2017

Izdevējs SIA "Biznesa augstskola *Turība*"

E-pasts: izdevnieciba@turiba.lv

Iespiests SIA "Drukātava"

Priekšvārds

Cik atvērtā ir Latvijas sabiedrība? Protams, šī jautājuma uzdošanu izraisīja tobrīd aktuālais bēgļu jautājums. Taču pētījuma, kurš ir pamatā šai grāmatai, mērķis nebūt nebija meklēt atbildi uz jautājumu – vai esam gatavi uzņemt bēgļus? Mērķis bija daudz plašāks – paskatīties, kādi īsti esam. Tas svarīgi, pirmkārt, mums pašiem – Latvijas pilsoņiem. Jautājums par atvērtību, ja vien nevēlamies tikai apmierināt savu ziņkāri, bet pūlamies saprast arī lietas būtību, liek uzdot vēl citus jautājumus un saņemt citas atbildes. Kas liek mums rīkoties tā, kā rīkojamies? Ja esam atvērti, tad – kāpēc? Ko sagaidām no svešinieka? Vai joprojām esam uzticīgi kā mūsu tālie senči, kuri pasakās un tautasdziesmās mācīja bērniem būt laipniem un izpalīdzīgiem pret katru svešo, jo satiktā sirmgalve, kura ģērbta ubadzies skrandās, varbūt ir likteņa lēmēja Laima vai varbūt pats Dievs, kurš staigā pelēkā mētelī un apbalvo labos un soda ļaunos. Vai varbūt kari, okupācija un nekontrolētā migrācija padomju laikos kādreizējās atvērtības vietā ir atstājuši bailes? Bailes no sveša. Ja baidāmies, tad rodas nākamie jautājumi – “no kā?” un “par ko?”. Kas ir tās vērtības, kuras tā vēlamies nosargāt?

Tātad saruna nav tikai par atvērtību. Tā ir saruna arī par vērtībām. Latvijas sabiedrība ir izpētes objekts, par kādu varētu sapņot ikviens pētnieks. Maza tauta ar smagu likteni, tauta, kuras vēsture bijusi atšķirīga no vairumā citu Eiropas tautu likteņiem. Turklāt jēdzienā “Latvijas tauta” ietilpst ne tikai etniskie latvieši. Latvijas tautu veido visu šeit dzīvojošo tautību cilvēki, kuri ir šīs valsts pilsoņi. Tās ir gan minoritātes ar senām saknēm šai zemē, gan cilvēki, kuri šeit ieradušies nesen. Kādas ir viņu vērtības, kādas ir viņu bailes tās pazaudēt? Tas ir jautājums arī par to, cik droši un laimīgi esam, jo tikai drošs un par sevi pārliecināts cilvēks var būt atvērts.

Es ceru, ka Biznesa augstskolā *Turība* veiktais pētījums sniegs atbildes uz daudziem jautājumiem, kurus tikko lasījāt, un šī grāmata palīdzēs jums labāk iepazīt sevi, kaimiņus sev līdzās un vēlreiz aizdomāties par to, kas jums unūsu kaimiņiem ir nozīmīgs.

Latvijas Zinātņu akadēmijas akadēmiķis,
LU Latvijas Vēstures institūta direktors,
Biznesa augstskolas *Turība* profesors, *Dr. hist. Guntis Zemītis*

Summary

Monograph “How open are Latvian people towards intercultural communication?” written by professor of Turība University Dr.sc.soc. Andris Petersons.

The monograph “How open are Latvian people towards intercultural communication?” is devoted to the research of values of Latvian people and the influence of those different values on communication in a multicultural environment in Latvia. The study is especially relevant in the current situation when migration is bringing changes to the existing order and arrangements in old as well as new member countries of the European Union and driving globalization out of control. If we want immigrants to respect our values, we must clarify what can be offered to them. There are two objectives of the study:

- 1) Find out what values are significant for the people of Latvia (citizens of LR and permanent inhabitants) ;
- 2) Determine what values of Latvian people could be strengthened or weakened by immigrants according to the perception of Latvian people.

Latvia is not a homogenous state and people of many nationalities populating the current territory have been interacting for centuries in many different ways as exposed in the monograph. The author of the monograph studies the transformation of their values under different circumstances and gives an historic overview of how these values have been changing since the 13th century when crusaders from Germany invaded the territory of modern Latvia.

The huge really impressive comparison of theories, starting with the examination of values from the philosophical, ethical, economic and social point of view to the assessment of development theories of communication, intercultural communication and multiculturalism has been done and the analysis of state documents including the official

values of Latvia listed in the Constitution, regulations of integration and multicultural development on the one hand and the survey of Latvian people on the other hand has been carried out enabling us to detect the gap between the official view expressed in these documents and the opinions of individuals. Values are explored as representatives of the deepest level of a culture, and elements of common system which serves as criteria or standards for choosing the best one of internally possible alternatives. The approach of the author to highlight communication as an essential part of culture is immensely necessary for exploring the whole influence of this phenomenon. The author maintains the academic distance, neutrality and critical approach towards all the material.

The difference between open and closed societies has been analysed with reflection on the current situation in Latvia to highlight the development of a transparent and democratic way. The monograph introduces interesting and valuable material on a wide range of issues: how open are citizens and permanent inhabitants of Latvia, what values are important to them and what values are threatened by the flow of immigrants, and how dialogical communication can stimulate the development of an open society. The empirical research includes a focus group discussion and a survey, and provides new trustworthy data about the effects of values on intercultural communication. The personal values vs. collective values of Latvians, Russians, Lithuanians, Belarus, Poles, Ukrainians, and Roma people have been identified, compared and ranged according to nationality, age, income and various other factors. Both the index of the mental openness and the index of openness in the physical environment have been calculated and established at the level of 73.17 % for openness in the physical environment and 57.15 % for mental openness.

The following are the main conclusions: the values of Latvian people reflect the personal experience and the social environment in Latvia. The top values of Latvian people – family, health and work –

exposes the necessity of Latvian people for emotional and physical safety. Top 5 of European Values Study is health, love, work, money, friendship. Both EU people and Latvians give priority to personal values, oriented on autonomy, personal happiness compared to collective values. The values of different nationalities are more similar than values in different age groups of Latvian people. Values declared in the Constitution of Latvia and state documents are weakly represented in the society. The majority of Latvian people consider that immigrants threaten such values as security, national identity and family most of all. The majority of Latvian people consider that immigrants stimulate such values as work, family and national identity. There are links between culture represented by an individual and his/her ability to transfer information and interact with representatives of different cultures. Correlations exist between nationality and both values and openness.

The book is a novelty which directs both the development of these themes in Latvian science and provides us with plenty of data necessary for future studies. The monograph will be useful for academics as well as for students to understand the large field of modern communication.

Key words: intercultural communication in Latvia, values, communication of values, multiculturalism in Latvia.

Saturs

1. Vērtības un to loma cilvēka dzīvē	12
2. Vērtību maiņa un brīvās izvēles nozīme	18
3. Latvijas iedzīvotāju vērtību transformācija.....	22
4. Latvijas iedzīvotāju etniskā struktūra	28
5. Latvijas iedzīvotāju vērtības pētījumā “Cik atvērta ir Latvijas sabiedrība starpkultūru komunikācijai?”	33
6. Valoda kā nācijas un nacionālas valsts vērtība.....	40
7. Kristīgās vērtības un latviskā dzīvesziņa.....	43
8. Nācijas eksistence globālajā pasaulē	50
9. Kultūra kā cilvēka dzīves lauks un esība.....	57
10. Atvērtība Latvijā kā globalizācijas diktēta nepieciešamība	61
11. Individuālo vērtību dominānce Latvijā.....	67
12. Atvērtība kā pilsoniskās sabiedrības pamatprincips	73
13. Atvērtais pret slēgto.....	77
14. Komunikācija kā eksistences veids.....	86
15. Starpkultūru komunikācija	89
16. Pārtrauktības ietekme uz atvērtību komunikācijā.....	94
17. Atvērtības nozīme komunikācijā.....	101
Secinājumi	108
References	110

Ievads

Cilvēks var nodzīvot garu un laimīgu mūžu noslēgtībā, un cilvēks var dzīvot ilgi, laimīgi un atvērti kopā ar citiem. Abas šīs iespējas ir vērā ņemamas, jo mēs esam tik dažādi.

Šobrīd, kad bēgļu krīze saviļņo visu pasauli, kad vēlēšanas un referendumu atklāj, cik sašķelta ir sabiedrība daudzās valstīs Austrumos un Rietumos, kad kari gan virtuālajā, gan reālajā pasaulē noris bez frontes līnijas un notikumu inscinētāji slēpjas ēnā, kad dzīve šķiet ārkārtīgi svārstīga un nedroša, būtisks ir jautājums par Latvijas iedzīvotāju atvērtību modernās pasaules izaicinājumam – starpkultūru komunikācijai un šīs komunikācijas pamatu – vērtībām. Uz vērtībām ir balstīta ikviena cilvēka dzīve un arī visas sabiedrības pastāvēšana, mūsu saziņa un saprašanās.

Šī grāmata sniedz atbildi uz trīs jautājumiem. Pirmkārt, cik atvērti starpkultūru komunikācijai ir Latvijas pilsoņi un tās pastāvīgie iedzīvotāji. Otrkārt, kādas vērtības ir nozīmīgas Latvijas pilsoņiem un pastāvīgajiem iedzīvotājiem. Treškārt, kādas individuālās un kolektīvās vērtības varētu stiprināt vai apdraudēt imigrantu pieplūdums Latvijā. Mēs dzīvojam “globālajā ciemā”, un mūsu vērtības katru dienu tūkstoš dažādos veidos saskaras ar ārkārtīgi atšķirīgām, viena datortaustiņa klikšķa attālumā esošu cilvēku un organizāciju vērtībām. Ikvienam cilvēkam un organizācijai ir savi mērķi, un mēs cenšamies tos īstenot, ietekmējot citus. Tāpēc ir vitāli svarīgi, cik ātri spējam reaģēt, vai spējam sazināties, samērot intereses, vienoties un sadarboties ar dažādu kultūru un interešu cilvēkiem.

Uzskats, ka atvērtība citām kultūrām un cilvēkiem un viņu vērtībām, pirmkārt, padarīs mūsu dzīvi ilgāku un patīkamāku, otrkārt, sekmēs visas sabiedrības attīstību, treškārt, nodrošinās mieru “globālajā ciemā”, atduras pret uzskatu, ka šo visu sasniegsim tikai esot noslēgti. Atvērtība un noslēgtība raksturo visu mūsu saskarsmi. LU profesors Augusts Milts (1928–2008) saskarsmi definēja kā domu,

jūtu, pārdzīvojumu, gribas un vērtību apmaiņas procesu, savstarpējas sapratnes, garīgas vienotības un kopīgas jēgas meklējumus, kuros veidojas, attīstās un saglabājas cilvēka individualitāte, un kurā apvienojas trīs pamatsastāvdaļas: uztvere jeb percepcija (latīņu val. *percipere* – uzņemt, saņemt, dabūt, uztvert), mijiedarbība (angļu val. *interaction*) un komunikācija (latīņu val. *communicatio* – sakari, sazināšanās) (Mills, 2004, 153). Svarīgi akcentēt tieši komunikāciju, jo komunikācijas teorijas pēta informācijas apmaiņu sabiedrībā, to ietekmi uz personīgo un sabiedrisko dzīvi, bet paplašinātā nozīmē jēdziens “komunikācija” tiek lietots kā sinonīms jēdzienam “saskarsme”, kas modernā izpratnē pieprasa otras puses izpratni, sapratnes meklēšanu, attiecību izveidi un uzturēšanu, kuru palīdz īstenot dialogs (Woodward, 2000). Dialogs komunikācijā ir nozīmīgs gan kā instruments, gan kā attieksme.

Kāpēc mēs tik ļoti vēlamies saskarties ar citiem cilvēkiem? Vācu psihologs Ēriks Fromms (*Erich Fromm*, 1900–1980), pētot starppersonu attiecības, identificēja piecas indivīda sociālās vajadzības:

- 1) cilvēkam, kas zaudējis vienotību ar dabu, ir nepieciešama piederība un saistība ar kādu, lai pārvarētu savu izolāciju;
- 2) cilvēkam ir nepieciešams pārvarēt savu dabu, pasivitāti un eksistences nejaušumu pozitīvā veidā – caur mīlestību un radošumu – vai negatīvā veidā – caur naidu un postīšanu;
- 3) cilvēkam ir nepieciešama piederības sajūta, kas dod drošību;
- 4) cilvēkam ir nepieciešama identitātes sajūta;
- 5) cilvēkam ir vajadzīga orientācija, rīcības veids, lai atrastu eksistences nozīmi un vērtību. (*Fromm*, 1990)

Cilvēks pēc būtības ir sabiedriska būtne, tāpēc tam nepieciešams būt saskarsmē ar citiem cilvēkiem. “Saskarsmes process ir reālais, aktuālais konteksts, kurā notiek cilvēku mijiedarbība un nodibinās cilvēku sakari” (Omārova, 2009, 11). Ir būtiski, bet nav viegli izprast, kas nosaka cilvēku saskarsmi. “Kad cilvēki saskaras, viņi to

dara, balstoties uz dziļi iesakņojušos kultūras vērtību un tradīciju tīklu” (Stohl, 1995). Tāpēc jautājums par cilvēku vērtībām ir svarīgākais komunikācijā, kas jāpēta regulāri, jo vērtības, tieši tāpat kā cilvēki, ir mainīgas. To esam sapratuši un vairs nedomājam kā Makjavelli vai Hjūms, ka cilvēks ir nemainīgs laika ritējumā.